

تورکيات خیرلری

تورکیه ده :

* مملکت مزده تورکیه ته عائد اثرلرک کوندن کونه چوغالیدیغی بویوک ریمنوییتله کورو یوزز. بومیانده حسین جاهد بک « ده گینی » ترجمه سی، رضا نور بک لهجه مزه چویردیکی « ابوالغازی بهادرخان » ک « شجرة تورکی » سی، بالخاصه شایان ذکر در ؛ یالکز، بو ایکی اثرک صوکننده جغرافی و تاریخی اسملری محتوی بر « انده قس : اسامی جدولی » علاوه ایدیله سی بک لازمدی . بو جنس اثرلردن هرکسک قولایلقه استفاده ایده بیللمه سی ایچون بو تورلو جدولله احتیاج قطعی واردر . « تألیف » نامی آتنده، شایان اعتماد اولماه جق بایغی « التقاط Compilation » محصوللردن زیاده، جندی و صحیح ترجمه لک انتشاری، علم ایچون البت داها فائده لیدر.

* استانبول موزه لری مدیر فاضلی خلیل ادهم بک « لاین پول » ک « اسلام نسلاهلری » آدلی بک مشهور اثرینی و اپی زمان اول . قیمتلی علاوه لر و تصحیح لره اکیال ایدره ک ترجمه ایشدی . اسلام تاریخنک هر شبه سیله مشغول اولانلر وبالخاصه دارالفنون تاریخ طلبه سی ایچون دائما لده بوالغناسی لازم کلن بوقیمتلی اثرک اخیراً « مطبعة حارسه » ده طبع ایدلمکده اولدیغی بویوک بریمنوییتله خبر آلدق .

* اخیراً آلمانیا ده « سهیل ونو بهار » آدلی منظومه سی نشر ایدیلن سکزنجی عصر مجری شاعرلردن « مسعود بن احمد » ک « فرهنگنامه سعیدی ترجمه سی » آدلی منظوم اثری ، بر مقدمه و بر انتچه بی ده حاوی اولارق معلم کلیدی رفعت بک طرفندن نشر ایدیلدی . مقدمه ده مؤلف حقنده بوبریلن معلومات یا کلیش اولقله برابر ، اثر اعظمی درجه ده صحتله و حرکلی اولارق باصیلشم ، و « لغتجه » نک علاوه سی ایسه لسان تدقیقاتی ایچون بک مفید اولشدر . بو اسکی تورک شاعری و اثرلری حقنده مجموعه مزده یاقینده خصوصی بر تبعمنامه نشر ایدم جکمز ایچون ، بوراده ذاها فضله ایضاحاته کیریشمه یه جک . اوزون مساعیه مقتدر اولان بوزحتلی ایثی موقتله باشاردیغندن دولایی رفعت بکی تبریک ایتک وظیفه مزدر .

* تورک لسان و ادبیاتنک اسکی متبعلرندن ولد چلی افندی ، اوزون زمان اول « مولانا » ایله « سلطان ولد » ک بالعموم تورکجه شعرلری طوبلامش و متعدد نسخه لره مقابله ایتدیکی کبی او خصوصده ر جوق لسانی تبعاتده ده بولونمشدی . لسان و ادبیات تاریخمز ایچون اهمیت عظیمه سی مستغنی ایضاح اولان بوقیمتلی اثرده ، مطبعة حارسه ده طبع ایدلمکده در .

* مزارف و کاللی تألیف و ترجمه دائره سی طرفندن نشر ایدیلن ر جدول ، تورک لسان و تاریخنجه عائد بر طاقم آتاری ده احتوا ایدیور . تألیف و ترجمه دائره سنک تورکیات ایشلرله بصورتله

علاقه دار اولماسی بک موجب ممنونیتدر. آنجاق، بو اثرلردن بعضیلری علماً حائز اهمیت اولمادیغی کی، عین موضوعلره دائر دایا قیمتلی اثرلرده موجود اولدیغندن، لزومسز وفاندسز بعض مساعی به مانع اولق فکر صمیمیسيله بونلر حقتده کی فکر مزی یازییوروز: مثلاً «قریمسکی» نك «ساجوق دولتی وادیاتی تاریخی»، «تورکیه وادیاتی تاریخی»، «عرب ادبیاتی تاریخی» آدلی اثرلری، علماً هیچ حائز قیمت اولمایان بک بسیط «Vulgarisation» کتابلریدر؛ هله «کیب» نك مفصل «تاریخ اشعار عثمانیه» سی و «هاممر» نك بونلر تاریخی ترجمه ایدیلدکن صوکر، «قریمسکی» نك اثرلری، ترجمه و طبع ایتک معناسزدر؛ عرب ادبیاتی تاریخی ایچونده، عمومی و مختصر بک کتاب ایسته ندیکی تقدیرده، «بروقلمان» ویا «نیچولینون» نك بک بک کتابلری، متخصصلره یارایه جق بک کتاب ایسته ندیکی تقدیرده ینه «بروقلمان» نك بک عرب ادبیاتی مدرس متبحری اسماعیل صائب افندی طرفیندن تصحیحاً و اکیلا ترجمه ایدیلن. ایکی جلدلک مشهور تاریخ ادبیاتی نشر ایدیله لیدر. کورویورکک تألیف و ترجمه هیئتلی، راست کلام هر نه نکی بک کتابک ترجمه سنه کتبت ایش، اونلرک ماهیت و قیمتی، اوموضوعلره عائد بکر اثرلرک وجود و یا عدم وجودی حقتده هیچ برشی سلیمه دن و اوکره تک لوم کورمه دن علی العمیا قرار ویرمه شد. کذلک «قافقشندی» نك ۱۲. بونلرک جلدلردن مرکب «صبح الاعشی» نك ترجمه سنه قافقشیلیمه سی ده بوجس کتبات غریبه دندز: مقتدر بر مترجم، بوآرده تورککله عائد میاجتی جمع و ترجمه ایدرسه، ایت، دایا بسیط و قابل تطبیق اولور. تألیف و ترجمه هیئتلی، غالباً بک کتابکده قاج جلد اولدیغی و ایچنده تورککله عائد میاجتک نه نسبتده بولوندیغی سیمه دن ترجمه سنه قرار ویرمه شد. «تورکک عمرقنک دلی و مدیتی» نامیله صدری مقصودی بک رفندن تألیف ایدیلدیگی اعلان اولونان اثرک عین زمانده فرانسجه اولارقده طبع ایدیله جکنی دویدق، بکون، بالعموم آوروپا مستشرقلری ده داخل اولدیغی حالده، بواسم آلتنده عمومی و علمی برار یازایلرک هیچ کیمسه نك موجود اولمادیغی کمال قطعیتله اعلان ایدیوروز؛ صدری مقصودی بک کی، آنجاق برفاق سنه در - وق تصادفله تاریخ ساحه سنه آتیلان وهنوز «طومسن» نك بک مشهور «اورخون کتابلری» نی بیله اوقومادیغی - کتابیات قمننده کی تنقیدیزله - ثابت اولان برذاتک بو اثری هانکی صلاحیتدار آداملر اوقودی؟ بالخاصه اجنبی برسانده باصیلارق بونون جهان افکار عمومیله سنه تورکک عرفانک بکونکی درجسی حقتده فکر ویرمه جک اولان برار، قبل الطبع لایقله تدقیق ایدیلک ایجاب ایدردی. «ژورنال آسیاتیک» ده کی کوچوک مقاله سی بیله آوروپا تورکیاخیلری آراسنده چرق فنا برتأثیر حاصل ایدن و تورکیات ساحه سنده هنوز بتدی صایلان رمؤلفک بک کتابی - همده فرانسجه اولارق - تألیف و ترجمه هیئتلی نشر ایتکله، مملکتی آوروپا به قارشلی علماً کولونج رموقه دوشوره جکدر. بووضعیت قارشیننده، بو مسئولیت معنویه نی بکله نه ن تورکیات متخصصلرک کیملر اولدیغی بک زیاده آکلامق ایسته ردک... بونون بونلردن شو حقیقت آکلاشیلیورک، تألیف و ترجمه هیئتلی، تورکیات ساحه سنده - صوک زمانلرده هیئته التحاق ایدن - زکی ولیدی بکدن باشقا هیچ بر متخصصه مالک دکدر؛ بویله ره هیئتک تورکیات ساحه سنده کی مساعی، اعظمی مصر فقه قابل اصغری ثمره ویره بیله جکدر. معارف و کالتی، اوچ درت کیشلک بر هیئتک بونون علوم و فنونده صلاحیتدار اولمایه جقنی نظر اعتباره آلارق، بویا کیش سیسته می دکیشدریر و هرایشی متخصص هیئتله ترک ایدرسه، چوق خیرلی اولور؛ بوقسه، مکرر نجر به نله ستطانی آکلاشیلان و بصوصک نشریات ایسته سی ایله ماهیتی برفاندلما سین ایدن بریسته مده اصرار ایدیله جک اولورسه، بو عاتد دوام ایدوب کیده جکدر.

تعارف وکالتی حرث دائره سنک آناطولینک مختلف ساحه لرینه عائد اسلامی کتابه لری طوبلا یوب
 نشر ایتمک اوزره اولدیغی ممنونیتله خبر آلدق. « وان برخم » ک « قورپوس » ی طرزنده بویله بر کلیاتک
 میدانه کله سی ، آناطولی تاریخک شورى ایچون اک بوبوک بر خدمتدر . بولکيات بر زربر موقع انتشاره
 قوندیقه ، اولره عائد مطالعه لر سزى آریجه یازاجغز . حرث دائره سنی ، بویک مفید تشبندن دولای حرارتله
 تبریک ایدهرز . حرث دائره سی ، آناطولینک سلجوقی وطوائف ملوک دورلرینه عائد الده موجود و قیفیلری ده
 جمع ونشر ایدر وفرانسز انستیتوسنک « اهل صلیب مورخلری » ایچون وجوده کتیردیگی کلیات
 طرزنده بر « اسلامی آناطولی تاریخی منبعلری » کلیاتی وجوده کتیرمکه تشبث ایدهرسه بیک مفید اولور .
 انسکی « تاریخ عثمانی انجمنی » مجموعه سی ابتدای تأسسندن زى ۷۷ نسخه نشر ایتمدی .
 « ۱ کانون ثانی ۱۳۴۰ » تاریخچندن زى بومجموعه تورک تاریخ انجمنی مجموعه سی « نامی آلتنده
 فقط تامنیه اسکی بزوغرامنی محافظه ایدهرک انتشار ایتمکده دره . بونسخه لریک مندرجاتی شونلردر : نومرو ۱
 (۷۸) . جاندار اوغلی حکومتی : علی - فاتح زماننده قوجه ایلی : احمد رفیق - فریدون بت منشائی :
 مکرمین خلیل - وقیات ، علی امیری افندی : احمد رفیق - معروضات : جودت پاشا - لهیات محاربه سی :
 آوزام غلامانی - تاریخ غلامانی (علاوه) . - نومرو ۲ (۷۹) . فاتح زماننده تکه ایلی : احمد رفیق - تکه امارتی :
 علی - ملی تاریخچمک اسکی بر وثیقه سی : توقیعی محمد پاشا - فریدن بک منشائی : مکرمین خلیل -
 معروضات : جودت پاشا - بیللیوغرافیا : احمد رفیق - تورکیده ایلیک قابوسدن مناسبتلری :
 آوزام غلامانی - تاریخ غلامانی (علاوه) . - نومرو ۳ (۸۰) . فاتح زماننده سلطان اویوک :
 احمد رفیق - ملی تاریخچمک اسکی بر وثیقه سی : توقیعی محمد پاشا - اوزکوب ونوشهر : احمد رفیق -
 معروضات : جودت پاشا - تاریخ غلامانی (علاوه) . - نومرو ۴ (۸۱) . تورکیده اصلاحات
 فرمانی : احمد رفیق - فریدون بک منشائی : مکرمین خلیل : لهستانده تورک حاکمیتی . احمد رفیق -
 برنجی مرادک سکولری : علی - تاریخ غلامانی (علاوه) . - نومرو ۵ (۸۲) . تورکیده قاتولیک
 پروپاگاندا سی : احمد رفیق - بیلدیرم بایزیدک سکولری : علی - مرعش امیرلری : مکرمین خلیل -
 معروضات : جودت پاشا - علاءالدین بک : حسین حسام الدین - بیللیوغرافیا : ا . ر - تاریخ
 غلامانی (علاوه) . - نومرو ۶ (۸۳) . سلطان عبدالعزیزک وفاتی : عبدالرحمن شرف - آنطالیه
 کتابه لرینه دائر : احمد توحید - مرعش امیرلری : مکرمین خلیل - امیر سلیمان خان سکولری :
 علی - عثمانلی امپراطورلغنده مستکوکات : احمد رفیق - علاءالدین بک : حسین حسام الدین - تاریخ
 غلامانی (علاوه) . - نومرو ۷ (۸۴) . عثمانلی امپراطورلغنده مستکوکات : احمد رفیق - خاطره
 عاطف : ابن الامین محمود کمال - معروضات : جودت پاشا - تاریخ غلامانی (علاوه) . - نومرو ۸
 (۸۵) . فنار باطریقخانه سی و بولغار کلیاسی : احمد رفیق - مرعش امیرلری : مکرمین خلیل - عیسی
 چلبی سکولری : علی - عثمانلی امپراطورلغنده مستکوکات : احمد رفیق - علاءالدین بک : حسام الدین -
 تورک واسپانیول مجاریه بحریه سی : آوزام غلامانی . - نومرو ۹ (۸۶) . « ۱۲۸۴ » بولغار اختلالی :
 احمد رفیق - آنطالیه سورلری کتابه لری : احمد توحید - سلطان عبدالعزیزه دائر : محمود کمال -
 ر آتک مزار طاشی کتابه سی : خلیل ادهم - علاءالدین بک : حسام الدین - عبدالرحمن شرف افندی :
 مکرمین خلیل - شناسیتک رای تحصیل پاره کیتمه سی : احمد رفیق - عمده التواریخ (علاوه) . -
 نومرو ۱۰ (۸۷) . محمود ثانی ک والدیه سی : احمد رفیق - قونیه موزه سننده ایکی کتابه : احمد

توحید - عثمانلی ایمبراطورلارنده مسکوکات : احمد رفیق - اینانچ - اوغوللری : علی - تورکله قارشی مقدس اتفاق : آوزام غالاتی - معروضات : جودت پاشا - بیلووغرافیا : نجیب عاصم - عمده التواریخ (قریم تاریخی . علاوه) .

فرانسده :

* * * عمومیته شرق تدقیقاتنده بک معروف متخصصلر بیتیشرن فرانسه ده ، تورکیات تدقیقاری ، اچی زاماندری چوق زیاده آزالمشدر . موسیو « پولیو » و « غرانه » کی معروف سینولوغلرک بیضا تورکیات ساحه سنی ده علاقه دارایدن تدقیقلرندن صرف نظر ایدیله جک اولورسه ، بوکون فرانسه ده دوغروون دوغرویه تورکیات ایله مشغول اولانلر ، « ژان دونی » ، « لوسیه ن بووا » ، « مینورسکی » ، « دانون » کی بک محدود ذواتدر . موسیو « قله مان هو آر » ، « ادغار بلوشه » ، « غود فرووادو مومبین » ، « غابریهل فرران » ، « ماسینیون » کی عمومی اسلامیات ساحه سنده چاپلشان عالملرک ده ، بیضا ، تورکیات نقطه نظرندن بک مهم اثرلری انتشار اتمکده در . شو سوک سنه لرده بو جنس نشریات ده مع الاسف بک آزالمشدر . « ره وو دوموند موزولان » ک انتشاری بک غیر منتظم برشکل کبردی کی ، « ژورنال آزیاتیک » ده ده تورکیات تدقیقاری کیت کیده . آزالمقده در . عمومی حربک مششوم نتیجه لرندن بری اولان شو حالک بر آن اول زائل اوله سی شدله تمی ایده رزه . فرانسه حکومتی طرفندن استانبولده کشادی تقرر ایدهن انستیتو ، بلخاصه تورک - اسلام تدقیقاتیله مشغول اولاجنی جهتله ، حال فعالیته کچدکن صوکرک بوساحه ده مهم خدمتله ایفا ایده جکی بک طبیعیدر .

* * * « la renaissance du livre » طرفندن « بشریتک تکاملی l'Evolution de l'humanité » نامی آلتنده موسیو « هاتری بهر » ک تحت اداره سنده نشر ایدیلمکده اولان بو بوک تاریخ عمومی کلیاتک ه نجی نومروسی ، « جنوه » دارالفنوننی آنتروپولوژی کرسیسی مدرسی موسیو « اوژهن پیتار Eugène Pittard » طرفندن یازیلان « عرفلر و تاریخ les races et l'histoire » عنوانلی مهم اثر تشکیل اتمکده در . « بالقان قوملری ، ۱۹۲۰ » آدی اثریله ، تورک آنتروپولوژیسی حقتنده تدقیقاتنده بولوندیغنی بیلدی کمز معروف عالمک بو اثری ، عمومی تاریخ تدقیقاتنه بر نوع « آنتولوژیک مدخل » ماهیتنده در . موسیو « پیتار » ک ۱۹۲۴ ده انتشار ایدهن بو اثرنده ، تورک حقتنده بک شایان دقت معلومات موجوددر . مجموعه مزک کلجک نسخه لرندن برنده بو کاعابده نقطه نظر لر مزی نشر اتمک امیدنده یز .

* * * موسیو « قاهه نیاق » ک ریاستی آلتنده طابع « بوکار E. de Boccard » طرفندن نشرینه باشلانیلان « جهان تاریخی Histoire du Monde » کلیاتک یدنجی و سکزنجی جلدلری تورک تاریخی علاقه دار ایده جکدر : « نصرانیت و اسلام » نامی آلتنده کی یدنجی جلد ، موسیو « غود فرووادو مومبین » طرفندن ، « هند ، چین و موغوللر ایمبراطورلنی » حقتنده کی سکزنجی جلدک صوک قسمی ده موسیو « ژان دونی » و « لوسیه ن بووا » طرفلرندن یازیلماقچدر .

* * * بو بوک لسانیات عالمی موسیو « مهیه » ایله « مارسه ل قوه هن » ریاستی آلتنده بر لسانیا تیجیلر زمره سی طرفندن یازیلان و طابع « ادوار شامپیون E. Champion » طرفندن ۱۹۲۴ ده نشر ایدیله

« جهان لسانلری les langues du Monde » عنوانلی بویوک جلد ، یالکز لسانتله مشغول اولانلر دکل بالعموم تاریخچیلر ایچون دائمی مراجعت ایدیلهجک بک مهم برآردر . یارس السنه شرقیه مکتبی تورجه مدرسی موسیو « ژان دونی » بواترک « تورک ، موغول ، طونفور » لسانلرینه عائد بختلرینی یازمشدر . آوروپا فیلولوغلرینک بو ساحلرده واصل اولدقلری صوک نتیجه لری وضوحه تثبیت ایدهن ، بوقسم ، تورکیانه علاقه دار اولانلر ایچون بالخاصه حائز اهمیتدر .

* صوک سنلرده « واتقان » خزینه اوراقتده موغول حکمدازلریله پاپالرک مناسبانه دائر بعض یکی وثیقلر بولونمش و برای تدقیق فرانسر انستیتوسی اعضاسندن معروف سینولوغ موسیو « بول په لیلو » به تودیع ایدیلمشدی . ۱۹۲۲ سنه سنده یومالیه بوخصوصدهکی تدقیقاتنک نتیجه سنی انستیتویه بیلیردی ؛ و اون متعاقبده « Revue de l'Orien chrétien » مجموعه سنده « موغوللر و پاپاتی » عنوانیله بک مهم بر مقاله نشر اییدی [اوچنجی سهری ، جلد ۳ (۲۳) ، نومرو ۱ - ۲ - (۱۹۲۲) - ۲۳] ، ص ۳ - ۳۰ . « کویوک خان » ک « پاپا دردنجی اینوسان » [۱۲۴۶ م] . کوندردیکی فارسی مکتوب ایله خانک مهرینک فوطوغرافیا لرنی ده احتوا ایدهن بومقاله ، اون قسمه آیرلشدیر . اون اوچنجی و اون دردنجی عصرلرده اورتا آسیاده خریستیانلق تاریخچی تنور ایدهجک اولان بومقاله ، تورک لیان و مدنیت تاریخی اعتباریله ده بک شایان دقتدر . چونکه موغول خاننک یازلیغی « منکو تنگری کویچندا کور الغ اولوسننک تالوی ننگ خان یرلغمز » دییه تورجه اولارق باشلادیغی کبی ، فارسی متنده ده تورجه کله ره راست کلینیور . موسیو « په لیلو » کبی چوق صلاحیتدار بر ممتحن عالمک قلمندن چیقان بومقاله ، تورک تاریخنک بودورلیله اوغراشانلرجه مطلقاً کور و بله سنی ایجاب ایدهن بر منبعدر .

انکترده :

* تورکیات تدقیقلری ، انکترده ، اوزون زماندن بری چوق مهملدر . اشکلر شرق جمعیت قرالی سنک منتظماً ایشار ایدهن مجموعه سنده ، تورکیانه عائد موضوعلره بک نادراً تصادف ایدیلمکده در . یالکز ۱۹۲۳ ده « ه . آ . ر . کپ » ک « اوزنه آسیاده عرب فتوحاتی » آدلی بر آری جیقمشدرکه ، موضوعک اهمیتنه بناء ، تام بر ترجمه سنی قریباً مجموعه مزه درج ایدهجکدر .

* « کپ » وفقی احوال حاضرده دولایسیله ، فعالیتنه اسکی قوت و حرارتله دوام ایدهمه مکده در . بووقف طرفندن ۱۹۲۱ ده « راوندی » نک « راحة الصدور » آدلی معروف سلجوق تاریخی ایله اسلام قرون وسطا تاریخ و جغرافیاسی حقتده بک مهم بر منبع اولان « فارس نامه » نک نشری ، چوق مهم خدمتدر . کمال صحت و اعتنا ایله نشر ایدیلم بومنتلر ، بوتون اسلام ساحه سی ایچون اولدیغی کبی ، تورکیات ایچون دم قوق العاده مکمل بر یارد مجیدر . بیه بوسلسله میاننده مقدماتی کبی جلدی چیقان « جهانکشیای جویی » نک اوچنجی جلدی ، ظابع فاضلی « میراز محمد بن عبدالوهاب قزوینی » طرفندن احضار و طبع ایدیلمکده در .

* « کبریج » ک معروف مدرسی « پروفسور ادوار براون » ، مقدماتی کبی جلدی نشر ایش اولدیغی مشهور « ایران ادبیاتی تاریخی » نک « تاتار حاکمیتی دورنده ایران ادبیاتی » ندن باحت اوچنجی جلدی

۱۹۲۰ دە میدانہ چیقارمیشدی. اخیراً طبع ایدیلان واکصوگک زمانه قدر نوادیانک کچیردیکی صفحات تکاملدن باحت اولان دردنجی جلدایله [۱۹۲۴]، بومهم اثرتماملامش اولبور، دوغرودن دوغروبونو تورکیاتعائد اولماقله برابر، تورک اذیبانی وحتی علی العموم تورک مدینتی تاریخچه اوغراشانلر، بومکمل آره دائماً سراجفتدن هیچ بزمان مستغنی قالامازلر. صفویلر دوری ادیبانی ایچون «صادق کتابداز» ک «مجمع الخواص» آدی تذکره شعراسته [که آوروپاده یالکزر «غوطا» کتبخانه سنده بزیازمه سی بولوندیغنی Grund. d. irani. philo. II, 216 استانبولده ایسه مثلاً تورعمانیه ودارالفنون کتبخانه لرنده - متعدد نسخلری بولوندیغنی بیلدوروز]. مزاجمت ایندیلسه یدی. شبهه سز ارداها تام اولوردی، مع مافیہ بوکچی کوچوک نقصانلر - رعماً، بوقیمتلی اثرکاکالندردولانی مؤلف فاضلانی تبریک ایتمک وظیفه مزدر.

آلمانیاده :

* آلمانیاده تورکیات ساحه سی هرکون داها توسع ایتمکده ویکي متخصصلرله تقویه ایدیلنکده در. پروفیسور «مورتمان»، «مه زهل»، «کیزه»، «ریتهر»، «بروقلمان»، «یاقوب»، «بابینغهز»، «قره لیج»، «وتیق»، «قیه شنهز» کی مختلف نسلرله منسوب عالملر، اعظمی برفعالیت کوسترمکده درلر. «آلمان شرق جمعیتی مجموعه سی»، «دهه رایسلام» کی اسکی معروف شرق مجموعه لرندن باشقا، پروفیسور «قیه شنهز» ک نشره باشلادیغنی «اسلامقا»، اخیراً «کیزه» نکه ده التحاقیله «قره لیج» و «وتیق» طرفندن ایکنجی جلدینه مباشرت ایدیلان عثمانلی تاریخی تدقیقاتی مجموعه سی «MOG»، «شیندلهر» و «وهلهر» طرفندن نشر ایدیلن «Asia Major» کی مجموعه ل بوفعالیتک دلیللریدر.

* برآراق استانبول دارالفنوننده ده تدریساتده بولونان «برسلاو» دارالفنونی - مندرسارلرندن پروفیسور «فریدریج کیزه» ۱۹۲۲ ده مؤلفلری معلوم اولمیلان اسکی «تواریح آل عثمان» نسخلری بیووک رهمله جمع وتطبیق ایدرک بونام آلتنده نشر ایتمشدی. متنی ونسخه فرقلرنی اجتوا ایدهن بویلاک جلدی، اخیراً آلمانیجه ترجمه سی تعقیب ایتمدی «Die altosmanischen anonymen chroniken» [لا یزیغ، ۱۹۲۵، بروقهاوز، آلمان شرق جمعیتی نشریاتندن]، عثمانلی تاریخنک اسکی دورلرینه عائد بوکچی مهم متنلرک بوله شایان اعتماد رشکلده نشری یلک چوق فائده لی رشیدر. دوقتور «مه زهل» ک حاضرلامقده اولدیغنی «نشری تاریخی» ایله، «هانووهر» ده کی «هاینرلافهر» کتبخانه سنک نشر ایتمک اوزره اولدیغنی «روحی ادربوی» و «اوروج یلک» تاریخلری ده میدانه چیقاجق اولورسه، عثمانلی تاریخی تدقیقاتی ایچون یکی بر دوره فعالیت آچیلحقدر.

* صوگک سفهلرده شرقه عائد یلک چوق قیمتلی نشریاتده بولونان «هاینرلافهر» کتبخانه سی «اسلام تاریخنه عائد متبلر» کلایاتک، رنجینی، اولارق، سکرنجی، عصرهجری آناتولی شاعرلرندن «مسعود بن احمد» ک - شیعدی به قدر یالکزر اسمی بیلین - «سهیل ونوبهار» آدی بو یوگک منظومه سی نشر ایتمدی. آلمان تورکیا نیچیلر یلک شیخی عدا ایدیلن ومقدیم برآراق استانبول دارالفنوننده ده تدریساتده بولونان محترم پروفیسور «ژ. ه. مورتمان» طرفندن روسیا حکومت کتبخانه سنده بولونه رق، یکی قوطوغرافیا طاش باصمه سی اصولیه عیناً طبع ایدیلن بو متن، تورک فیلولوژیسیله اوغراشانلر ایچون چوق زنگین وشایان تتبع رخنه در.

پروفیسور «مورتمان» کتایبک باشنه آر و محرری حقنده کوچوک بر مقدمه علاوه ایتشدیر. ادبیات تاریخمیرک بواسی وشایان دقت سیاسی و اثرلری حقنده یک یاقینده مجموعه مزیده اوزون برندقنامه نشر ایدم جکمز جهته ، شیمدیک ، ناشر فاضلی کال حرارتله تبریک ایله اکتفا ایدم جکمز .

*. «نه لافهر» کتبخانه سی اخیراً «قارا کوز» حقنده ایکی مهم و بویوک اثر نشر ایتدی. ایلك آر «میلوت ریتزه» ك «قارا کوز» ادلی کتایبدر [اوقتاوو جمنده ، ۸ + ۱۹۱ صحیفه .- ایلك سهری قانلی قواوق ، ساخته کلین ، قانلی نكار، ۴۸ رنگلی رسمله مزین و مجلد؛ فیاتی : ۵۰ آلتون مازق] . اوج قارا کوز اویوتی احتوا ایدن بوجلدده مؤلف بواویونلرک منشأی وعمومیتله توزك قارا کوزی حقنده يك مفید معلومات وریسور. متنده ورجهده آریجه برچوق لسانی نوظلرده موجوددر. توزك ادبیات و تماشایی تاریخچه علاقه دار اولانلر ایچون، بوازمفید بریاردیمیچی دوز [زورنال آزیاتیک، نومرو ۱ ، ۱۹۲۵ ، ص ۱۷۶ و متعاقبده « غاریبه ل فهران » ك بوكا عائد اوزون بر خلاصه سی مندر جندرا .- ایکنجی کتایب، توزك قازا کوز جیلکی تدقیقاتنك میشری عدایده بیله جکمز پرفسور « ژورژ یاقوب » ك « شرقده و غربده قازا کوز جیلک تاریخی » ادلی اثرینك باشدن باشه دکیشدیرلش اولان ایکنجی طبعیدر [۱۱ + ۲۸۴ صحیفه ؛ ۵ رنگلی و ۶ سیاه نابلو و متنده متعدد رسملرله مزین و مجلد؛ فیاتی : ۲۰ آلتون مازق] . سوکته بوموضوعه عائد تقویمی برییلوغرافیا جدولی علاوه ایدیلشدرکه، بوموضوعه اوزرنده چالشمق ایسته نلر ایچون امثالیز بر زهربرد . توزك ادبیاتی تاریخچه اوغراشانلر، بو آردن اصلا مستغنی قالا مازلر .

*. پروفیسور « ژورژ یاقوب » و « چودی » ك اوزون سنلردن بری بر سعی متادی ایله نشر ایتکلری « توزکیشه بیلپوتتهك » ، اخیراً چوق مهم بر اثرله زنکینله شمشدر : « آناطولیك عثمانیلر دورنده کی جغرافیاسی ایله اساسلی بر صورتده اشتغال ایدرهك حتی عثمانلی جغرافیاجیلری حقنده يك مفید بر مقاله ده نشر ایدن [آلمان شرق جمعیتی مجموعه سی ، ۱۹۳۳ ، جلد ۲ ، نومرو ۱ ، ص ۳۱ - ۸۱] دوقتور « فرانچ ته شنه » ك عثمانلی منابع جغرافیه سنه استناداً یازدیغی آناطولی یوللریته عائد « Das anatolischen Wegenetz nach Osmanischen quellen » عنوانلی اثرک برنجی جلدی ، بوکیاتك ۲۲. نجیسی اوله رق نشر ایدیلشدر [۱۶ + ۳۴۶ صحیفه ، ۴۹ مرحله نما بر خریطه ایله برلکده .- لایریغ ، مه یه رومولله ره ، ۱۹۲۴] . اسکی عثمانلی منابنه يك اطرافلی بر صورتده واقف اولان مؤلفك ، صورانه بر فعالیت محصولی اولان بواثری ، آناطولی جغرافیای تاریخیسنك توزك دوری حقنده یاپیلمش ایلك علمی تجربه در. بواثرک بر آن اول آهامنی تمنی ایدرهکن ، توزکیه بر ترجمه سی آرزوسنی اظهاردن کندیمیزی آلامبورز .

*. دوقتور « فرانچ ته شنه » ك اخیراً نشر ایتدیکی دیگر بر آلبوم ، اسکی توزك حیاتی کوسترمک اعتباریله يك قیمتلی بروثقه در : « اسکی استانبول سرای و خلق حیاتی : Alt-Stambuler Hof- und Volksleben » عنوانی آلتنده کی بواثرک انتشار ایدن ایلك جلدی ، ۱۷ نجی عصر میلادیده یاپیلمش توزك مینیا تورتلندن سرکیدر [قووارنو جمنده « ۴ » ی رنگلی اولنی اوزره « ۵۵ » لوحه بی محتوی و مجلد . فیاتی : ۶۰ آلتون مازق] . در دست نشر اولان ایکنجی جلد، بورسملره عائد ایضاحات ایلدکرتفصیلاتی احتوا ایدم جکدر. « مونیخ » ده اسلام شاه آرتلرندن مرکب اولارق

۱۹۱۰ دە آچیلان تئزکیده، « جنرال فون بوئینخهر » ۰ عائد اولان بو اثرده تئزیر ایدیلشدی [سزکی قاتالوغنده ۳۳۲۸ نومروده] . یالکز صنعت تاریخی دکل، علی العموم مدنیت تاریخی اعتباریله بو اثرک اهمیت ایضاحدن مستغنیدر .

• ۱۹۲۱ ده ویانده پروفوسور « قره لیج » و « دوکتور ویتق » طرفندن نشره باشلانوب برنجی جلدی اکیال ایدیلن « MOG » مجموعه سی ، اخیراً « پروفوسور کیزه » نك ده اشیتراکیله « لافهر » مؤسسسی طرفندن نشر ایدیلنک باشلامشدر . اخیراً جیقان ۱ - ۲ نجی جزو ، اوزنه حیمده ۱۷۲ صیفه دن مرکب اولوب ، « ارنست شتاین » نك مؤخر یزانس تاریخ سیاسی واقتصادیسنه عائد بر مقاله سی ، « تاودور زایف » نك « شکرالله » نك « بهجة التواریخ » نده کی عثمانیلره عائد فصلی ، « مورتمان » نك « روحی ادرنوی » و « ویتق » نك « عاشق پاشا زاده » - حنده تدقیقیرنجی ، « قره لیج » و « پاینهفر » نك بعض کوچوک مقاله لرینجی ، « تورک ادبیاتی تاریخی » عنوانلی کتابز حقنده بر تنقید وتحلیلی ، کتابیات معلوماتنی احتوا ایتکده در . اهمیت مخصوصه سی اعتباریله ایلریده اوزون اوزون بحث ایده جکمز بوقیمتلی تورکیات مجموعه سنك دوام انتشارینه یاردم ایتک ، بزم ایچون یالکز علمی دکل ملی بروطفه در . سنه لک آبونہ سی ۲۸ آلتون مارق ، انتشار ایدن بو نسخه نك فیثانی ساده جه ۱۴ مارقدر . مجموعه سنده درت نسخه اولارق چیقاجقدر .

• « اورخون » کتابه لرینک اک صوک و مصحح شکل قرائنه کوره ترجمه سی ، اخیراً ، « پروفوسور ویلهلم طومسن » طرفندن آلمان شرق جمیتی مجموعه سنك صوک نسخه سنده نشر ایدیلشدر . ملی تاریخ اعتباریله اهمیت عظیمه سی مستغنی ایضاح اولان بو صوک ترجمه یی یقینده عیناً ترجمه ایدره ک مجموعه مزه درج ایده جکمز جهته ، بوراده ساده جه قارئلر مزه بشیر ایله اکتفا ایدیورز .

ماہارستانہ :

« بوداپشته » ، تورک فیلولوژیسی تدقیقاتی اعتباریله حاز اولدیغی موقع اهمیت حالا محافظه یه چالیشمقده در . پشته دارالفنون تورک فیلولوژیسی مدرسہ پروفوسور « ژول نہیمت » نك اداره سی آلتنده چیقان « کوروشی چوما آرخیووم Körösi Csoma-Archivum » ، ۱۹۲۱ سنه سنندن بری آتجاق یش نسخه نشر ایده یلمکله برابر ، ماجار مستشرقلری فعالیتلرینه سکتہ ورمه مکده درلر . مساعینک بوقدر یاواش اولماسی ، عمومی حرب نتیجه سنده حاصل اولان اقتصادی وضعیتک بر نتیجه سیدر . بو قیمتلی مجموعه کلجک نسخه سنندن اعتباراً اسغنی دکیشدره رک داها معین بر پروغرامله انتشاره باشلایه جقدر . صوک بشنجی نسخه ده قیرغیراسمی حقنده کی مقاله یی بونسخه مزه درج ایدیورز . بو صوک نسخه نك مندرجاتی حقنده ایلریده اطرافلی معلومات وره جکز .

چک - اسلواکیا دہ :

بو صوک سنه طرفنده چک - اسلواکیا دہ استمراق ساخه سنده یکی بعض فعالیتلر مشهود

اولدى: براق سەنە، اول ئاستانبولدا توركسان و تارىخى و اسلاميات حقتە تەدقىقات دە بولونان ايكي مستشرق، دوكتور «ژان رېقا» و دوكتور «تاوەر»، «پراغ» دە «قارولينا» دارالفنونى فلسفە فاكولتەسى نىرياتى مياندا ايكي مەمۇر چىقازدىلەر: دوكتور رېقانك كىتابى، معروف تورك شاعىرى «ئابىت» كى جياتى و اثرى، ديوانىك يازمە نىسخەلىرى حقتە نىك اطرافلى يازىش مەكەل بىر مونوغرافىدەر [آلمانچە؛ اورتە جىمە ۱۱ + ۱۷۴ صحىفە، ۱۹۲۴]؛ محرر، بونك ايكنجى قىسى اولارق ئابىت كى شاعىرىنى طبع ايدە جىكەر. مۇئاپى تېرىك ايدە ركن، بويوك شاعىر لىرئە حقتە بوقدر جدى يازىش مونوغرافىلر كى هنوز نىك زىيادە نادر اولدىغى دە. اعتراف ايتىلىرى: دوكتور «فەلىقس تاوەر» كى اثرى دە، سىليان اولك [كورولپور كە مۇلف بورادە رىسى مورخلىك نىقە نظرىنە اتىاع ايدە رىك «امىر سىليان» كى رىنجى سىليان اولدىغى و قانۇنىيە ايكنجى سىليان دىمك داها دوغرو اولاجىنى نظرىنە اتىاغىدەر [«بىلغىدە» سفرى حقتە استانبول كىتبخانە لىرئە كى ايكي نىسخە دن آلوب ماقابلە ايتىدىكى فارسى بىر مەن تارىخى ايله اونك مختصر تىرجە سىندن عبارتدەر [فرانسىزچە؛ عىن جىمە ۱۲۱ + ۸۲ صحىفە، ۱۹۲۴]. قارولينا دارالفنونىك بو مفىدە مساعىسى تېرىك و دوامى تىنى ايدە رىز. «دوكتور رېقا» استانبولدا ايكن «بەھى» نىك مەشهور «سورنامە» سى دە طبعە حاضر لانيوردى؛ «ئابىت» كى نىشردن صوكرا، اونك دە طبعە حرارتلە انتظار ايتكەدە.

بولغار ستامبە:

مدرس نىجىب عاصم نىك، دارالفنون كىتبخانەسى طرفىدن صنانون آلنىان يازمە بىر «قارامان تارىخى» نە استناداً «اقدام» كى ۲۷ تىشرىن اول و ۳ تىشرىن ئانى ۱۹۲۰ تارىخلى نىسخە لىرئە «آناطولىدە بولغارلر» نامىلە بىر ماقالە نىشرا ايتىشى. بولغار غالىرىدن «دوروسىف»، بولغار علوم آقاده مىسى مجموعه سنىك يىكرى دردنجى جلدندە [تارىخ، فىلولوزى، فلسفە و اجتماعيات شەبەسى، جزؤ ۱۳، ۱۹۲۲] «كوچوك آسىادە بولغار قولونىلرى» نامىلە بىر ماقالە نىشرا ايدە رىك، نىجىب عاصم نىك ماقالە سنى عىناً نقل ايتىشىدەر. «دوروسىف» دە كورە، كىرك نىجىب عاصم نىك نقل ايتىدىكى مەن، كىرك علاوه ايتىدىكى ايتىضاحات، غايت قوتلى و جدى بىر تىقىدە معروض براقىلىق اىجاب ايدە رى. «دوروسىف»، بونى متعاقب، صوك زمانلردە آناطولىدە كى بولغارلر حقتە معلومات وىرىيور: بو خصوصە ۱۸۰۸ تارىخلى بىر مەكتوبندە ايلك معلوماتى وىرەن، «سالواتورى» اسمندە بىر ايتالىياندەر. استانبولدن ايرانە كىدە ركن ايتىق جوارندە «كوزدروەن» دە بىر بولغار كوئىنە راست كلن بو سىياح، بونلر كى ۱۷ نىجى عصر مىلادىدە بورايە نقل ايدىلن كىرئى سويلپور. «ئان قووانى» آدىلى دىكر فرانسىز سىياحى، ۱۸۱۹ دە كى سىياحنامە سىندە، بونلر كى اون سىكز نىجى عصر دن اول بورايە كىتېرىش اولدقلىرىنە اىتمال وىر مېيور. موسيو «دوروسىف» بىر طاقم ملاحظاتە استناداً، «سالواتورى» نىك مطالعە سنى داها موافق بولپور؛ بونلر كى بورايە كى سنى ۱۶ نىجى عصر كى صوكلىلە ۱۷ نىجى عصر كى مبادىسەنە ارجاع ايله، سبب مەهاجرت اولارق، «تراكيا» دە كى اعتسافات دىنېنىي كوستىرىيور؛ و صوكرا، بىر تورك مېطىندە تامىلە منفرد بىر حالده ياشايان بو خرىستىيان جماعتلىرىك تىقىدە كىرىشپور.

بایققادە :

بایققادە، عومومیتە شەرق تەدقیقاتی و بالخاصە اسلام ساجاسی بک مەھمیلەر. یالکیز «لووون» دە، جیتان «موزە ئوبن Muséon» آدلی مەھم بجموعە دە اسلامیاتە عائد. بعض تەدقیقلەر، اکثریتە پروفسور «بانغ» ک تورک فیلولوژیستە عائد مقالەلرینە تصادف اولو نور. مئلا ۱۹۳۲-دە «مەلیورانسکی» ک «قیرغیز نحوی» حقتە کی اثری «زاجارکو» طرفندن ترجمە بو. «بانغ» طرفندن تەحشە ایدیلشیدی [موزە ئوبن، ۳۵ نجی جلد]. بوسنە دە، عین بجموعە ک ۳۸ نجی جلدنە، «مائخە ئیزم» دیننە منسوب تورک کرسک اسکی الی مئیلرینی، آلمانجە ترجمەلری و برچوق لئانی ایضاحاتە بولکیدە نشرایتیدی [Mnichaeische Hymnen, 1-55]. تورک لسانی تاریخی حقتە، بالخاصە «کوک تورکجە» ایلە «عمانلیجە» ک مناسباتی حقتە پک مەھم نشریاتدە بولونمش اولان قیمتلی عالمک بو اثری، لئان و دین تاریخیلە اوغراشانلر ایچون پک مەھمدر.

ک . م . ف

روسیادە :

° حال حاضر دە روسیادە موجود بر چوق «تبعات شرقیە جمعیتری» نشریاتلری میانندە اک مەھم موقع اشغال ایدن، موسقووادە انتشار ایدن «بکی شرق» بجموعە سیدر. ۱۹۲۲ سنە سندن اعتباراً موسقووا ملی ایشلر (مئیلتراموری) قومیسرلکی تزدنە «عمومی روسیە شرق تبعات علمیه جمعیتی» معرفتی و برچوق پروفسور و مستشرقینک اشتراکیلە نشر اولونان «بکی شرق» بجموعە سنک، شیمدی بە قدر ۱ - ۷ نسخەلری انتشار ایلە مشدر. بجموعە، بالعموم شرق مئیلترینک حیات اجتماعیە و سیاسیە و علمیه سنی اطرافلیجە تەدقیق و تنویر آتمک مقصدیلە : سیاسی و اقتصادی، تاریخ و ئەتئولوژی، و ئاتق، کتابیات کی مختلف شعبەلەر تقسیم ایدیلشدر. بوندن ماعدا، آریجە، بجموعە ک هر نسخە سنە، شرق عالمی مطبوعاتنە، شرقە عائد غریبە و شرقە بکی چیقان کتابلەر، رسالە و بجموعە لەر، بالخاصە روسیادە کی تورکیات و شرقیات جمعیتری فعالیتنە و یاپیلان بکی حفریاتە دائر اولدجە مفصل معلومات ویرلکدە در. واسع تشکیلاتە و برچوق مخبەرلەر مالک بولونان «بکی شرق» بجموعە سی، تورک اولکلرینە دائر اولدینی کی، هندستان، چین، ژاپونیا ک و بالعموم شرق مملکتلرینک حادثات سیاسیە، اجتماعیە و علمیه سنە دائر منتظماً بکی خبەرلەر درج اتمکدە در. جمعیتم علم عالندە معروف بعض مستشرقلرکدە اشتراک مساعینتی تأمین ایدە بیلە مشدر.

باشلیجە نشریاتنک اک مەھمی تشکیل ایدن «بکی شرق» بجموعە سندن ماعدا، «شرق تبعات علمیه جمعیتی» کئندی اعضاسی میانندە مئادیا شرقە عائد قونفرانسلر ترتیب، مختلف شعبەلەر منقسم قورلر تشکیل، و بکی تەدقیقات مقصدیلە روسیا داخندنە کی تورک اولکلرینە علمی هیتلر اعزامیلە حفریاتدە بولونمقدە در. اوچ بچق سنە لک قیصە حیاتی ائشانندە، جمعیتم، داغستان و تورکستان، قریم و سائر محللار دە حفریات اجراسنە متوقف اولمش و آریجە دە شرقە عائد مفید بر سلسلە کلیات طبعنە باشلامشدر.

کلهجک جلدده « یکی شرق » ه دائر دها فضله معلومات ویره جکمزدن بوراده یالکز شیمدی په قادیار انتشارایدن نسخهلینک فهرستی درجه اکتفا ایده جکز. مجموعه «م. پاولوویچ» ک تحت اداره سنده انتشار ایتمکده در .

§ « یکی شرق » . نومرو ۱ . صحیفه ۴۹۴ . موسقوه ۱۹۲۲ . موجودی قلامشدر .

I سیاسی و اقتصادی قسمی

م. پاولوویچ : عمومی روسیا شرق تبعات علمیه جمعیتک غایه سی ؛ م. پ. : بحر محیط کبیر مسئله سی ؛ پروفور س. کوتلیاریوسکی : روسیه نک آسیاده الهه ابتدیی حقوق ؛ و. ا. غورقو - قریازین : سوریه و فلسطین ؛ م. ت. : وهرسای معاهده سندن صوکرآ آفریقانک یکی تقیاتی ؛ م. ترویانسکی : مصر قرالغنک « استقلالیتی » ؛ تی وهل : هندستان انقلابنک جریانی واستقبالی ؛ ا. ریسنیر : معاصر هندستانده سیاسی مجادله نک اقتصادی اساساری ؛ ا. سلطان زاده : معاصر ایراده طور اراق مسئله سی ؛ ب. آسیوتروف : ایرانک سیاسی فرقه لری (طهران مکتوبی) ؛ ا. مایسکی : موغولستان ؛ راوین : معاصر چین (پکین مکتوبی) ؛ م. آرامسون : چینده سیاسی جمعیتلر وفرقه لری ؛ سادوفسکی : چینک دمیر یولاری .

II تاریخ - تهنولوژی قسمی

پروفور د. آنوچین : آسیا - بشریتک مهدی ومعاملی ، استقبالی وحال حاضری ؛ پروفور زاخاروف : هیتیت مسئله سی ؛ پروفور و. غوردلیوسکی : آسیای صغرا قیزیلباشلری آراسنده حرکات دینییه ؛ و. ویکنتیف (Vikienteff) : قدیم مصرده انقلاب ؛ موزمین - بوروزدین : پروفور مالبرغ وشرق قدیمک صنایع نفیسه سی ؛ پروفور ده نیکه : هانوره سرکیسنده شرق آسیا صنایع نفیسه سی ؛ پروفور ل. مسیریانس : روسیا سانسقربتولوژی تاریخی مناسبتیه .

III وثیقه وماده لر قسمی

حبستان . ماکو خانغی

§ « یکی شرق » ؛ نومرو ۲ . صحیفه ۷۳۵ . موسقوه ۱۹۲۲

I سیاسی و اقتصادی قسمی

م. پاولوویچ : اقصای شرقده ژاپون امپریالیزمی ؛ ق. سافاروف : انجی قوم اینتیرنده ملی مستملکات مسئله سی ؛ ق. برویدو : بزم تورکستان سیاستمز وانکلیر مطبوعاتی ؛ ب. قریازین : بوغازلر مجادله سی ؛ آ. سپرانسکی : جهان محاربه سندنصکره بین الملل قرقرانلرده تورکیه مسئله سی ؛ ن. آرسینیف : معاصر تورکیایه بر نظر ؛ د. قوزمین : تورکیه ده عمله حرکتی ؛ ی. آداموف : دول معظمه و یونانسانک سیاست معظمه سی ؛ ترویانوفسکی : مصر وسودان مسئله سی ؛ و. قریازین : شرقی عربلرده ملی استقلالیت حرکتی ؛ ا. ویشنیغرادوف : ایران آذربایجاننده انقلاب حرکتی ؛ آ. میوقیفیف : ایرانک ته مپریالیستیک « حلول مصلحانه » فتوحاتی ؛ ل. سولوویچیک : انقلابی بخارا ؛ نیقولین : افغانستان و بخارا ؛ پروفور بوزدنیف : چین حرکت انقلابیه سی تاریخندن ؛ وویتنسکی : چین پروله تارایسینک مجادله سی ؛ پروفور ایوانوف : اقصای شرقده قولونیزاسیون و مهاجرت ؛ ل.

برلین : انکلتز و تیت ؛ سان قانایاما : ژاپونیا ده طوپراق مسئله سی ؛ آرستوف : سوق الجیش نقطه نظرندن ساخالینک اهمیتی ؛ قاسپارووا : شرق زحمتکش قادینک انباهی ؛ به نینق : جنوبی آفریقاده سیاه و بیاض عملر .

II مناقلات بحریه و بریه

پروفور قوتلیار بوسکی : موغولستان دمیر یولی انشااته دائر ؛ ق . استار قوف : هندستان بحر خزره قنبر بحری یول .

III تاریخ - نه تلوژی قسمی

پروفور آنوجین : آسیا و آفریقاده مستحانه حالنده کی انسان ؛ فرانق - قامینتسکی : شامپولیونک داهیا نه ابداعی ؛ و . ویکنتیف : صحرا و نیل ؛ پروفور قارماقوسکی : کنعان و اسرائیل ؛ آقاده میک بارتولد : صوک تدقیقاته نظراً امویلر دوری ؛ وانین : حبشستان . پروفور بوروزدین : ایلك عمومی روسیه مصر مدققلری قورولتایی .

IV مکتوب و مخبرات

ایون : معاصر چین (پکیندن مکتوب) ؛ آ خودوروف : مانچوریا مسئله سی ؛ اوسپوتروف : ایرانده عملر و پروفیسور نال حرکتی (طهران مکتوبی) ؛ س . د : استمار ایدلش قوردهده

V . وئاق

آ . س : مداخله تاریخچه هاند مواد (بان موغول حرکتنده ژاپونیا نال رولی) ؛ چین قومونیت فرقه سنک بیاناتی ؛ بوتایف : معاصر تورکیه نال وضعیت اقتصادی سی .

۷ — بیلیو غرافی و مطبوعات

زینة الله نوشیروانوف : تورکیه سوسنیالت حرکتی .

§ « یکی شرق » جلد ۳ ؛ صحیفه ۵۹۶ ؛ موسقوه ؛ ۱۹۲۳

I سیاسی و اقتصادی قسمی :

پاولوویچ : لوزان قونفرانسی ؛ غورقو - قریازین : تورکیاده سیاسی زمره لر ؛ دومیس : آنوریلر ؛ موسالی : ازمیر اقتصاد قونفرانسی ؛ ایرانیکی : بش سنه لک روس - ایران مناسباتی . قازانسکی : غربی چینک وضعیت اقتصادی سی ؛ اسپه رانسکی : قوردهده حرکت ملیه ؛ م . ن : غائب اولش مملکت ؛ و . و خودانوف : معاصر آذربایجان ؛ قاسپارووا - زاللی : هندستانده زحمتکش قادینک وضعیت ؛ ق . زوبریق : خوارزمده زراعت و اسقا .

II انقلاب حرکتی تاریخی قسمی

پاولوویچ : قیزیل داغستان ؛ ن . سامورسکی : داغستانک داخلی محاربه ؛ اسقالوف : خیره انقلابی ؛ خودوروف : چین انقلاب حرکتی تاریخندن .

III تجارت و صنایع قسمی

دیکیکی : مانچوریهده اقتصادی منفعت و نقلیات مجادله سی ؛ مینس : محاربه اثناسنده ایرانک تجارتی

۱۷ تاریخ و تهنولوژی قسمی

پروفیسور قوتلیاریوسکی: خامورایی قانونه کوره بابلونیده مناسبات اجتماعی اقتصادیه، و حقوقیه، بوروزوین: روسیهده مصر تدقیقاتی انکشافی؛ ویکینتیف: فرعون توتاقامهن و مزاری؛ پروفیسور بالود: آلتون اردونک ایکی پانختی؛ پروفیسور واشیلیف: قرون وسطیده قریم مسئلهسی؛ پروفیسور ده نیکه: عرب - بین النهرین میناتور مکتبی: پروفیسور آنوجین: قوزلوفک اورتا آسیایه سیاحتی.

۷ مکتوب و مخابره قسمی

ایومین: چین مکتوبی؛ و. برلین: ایران مکتوبی

۱۷ وثائق قسمی

۱۹ نجی عصر اوخرنده ایران؛ س. میری: جهان محاربه سنک تورکیایه قاپه مال اولدیفنک تعیین مسئلهسی مناسبتیه فرانسرک تورکیهده کی منفعتی

۷۱۱ تورک و ژاپون مطبوعاتی وثائق

§ «یکی شرق» نومرو ۴. صحیفه ۴۸۳. موسقوه ۱۹۲۳
پاولویچ: بحر محیط کبیر مسئلهسی و ژاپونیده حرکت ارض.

۱ سیاسی و اقتصادی قسمی

یوفه: روسیا و ژاپونیا؛ ف راسقولینکوف: روسیا و افغانستان؛ قریازین: محاربه ائناستده. تورکیانک تقسیمسی؛ لاختوئی: کوردستان و کوردل؛ م. ز: اسلام عراقی تحتنده؛ سبیل: هندستان و انکاتره؛ ووتینسکی: ژاپونیده بورژوازی فئودالیزم بقیهسی؛ موسین: چین عملده حرکاتی و شباط دمیر پولی غرهوی؛ خودا دوف: معاصر آذربایجان؛ قیتای غورودسکی: شمالی آفریقا؛ ارائسکی: سوویت حکومتنک ایرانله بش سنهک مناسبات متقابلهسی

۱۱ تجارت و صنایع مسئلهسی

فولادو: آناتولیونک اقتصادی حیاتی؛ لیون: خوارزمک مالیهسی؛ آساقیت: آسیایده. غاز مجادلهسی.

III شرقده انقلاب حرکتی

نوشیر وانوف: اسلام مدنی تاریخنده قومونست جریاتی؛ ووتینسکی: پروله تاریا و چینده. حرکت ملیه.

IV تهنولوژیونک قسمی

پروفیسور بوروزین: هیئت قانونری؛ شمیت چین - ایران - بیزانس؛ پروفیسور دوپولیوسکی: یکی نقطه نظردهن اسلامیتک تأسسی؛ پروفیسور قونراد: ژاپون فئودالیزمی مسئلهسی؛ مکتوب، مخابرات و بیلیووغرافی قسمی.

§ «یکی شرق» نومرو ۵؛ صحیفه ۴۷۸؛ موسقوه ۱۹۲۴

تورکيات خېزلى

پاولوويچ : له نېن وشرق ملتري ؛ ترمانوف : له نېن و شرق ؛ خودوروف : له نېن وملت
ومستملکه مسئلهسى

I - سياسي واقتصادى قسمى

غورقو - قريازين : شرق قريب مسئلهسى ، قاره دکر وروسيا ؛ استاخوف : يکى تورکيه ناک
غايهسى (اعشار) ؛ پروفور غريم : روس - بولغار مناسبتى تاريخنه دائر ؛ قابوفان : ژاپونيا
امپرياليزمى و قوره مسئلهسى ؛ ايرانسكى : حربى ديکتاتورادن ملي حکومتو دوغروپ ؛ کيتاي
غورودسكى : لوزان قونفرانسنده قاپتولانسيون مسئلهسى ؛ وانين : هولاندا هندستانک عاقبتى .

II تجارت و صنايع مسئلهلى

پروفور وورويوف : معاصرچينک مالیه مسئلهسى ؛ اوسمولووسكى : انقلاب سنه لنده اقصابى
شرقک تجارت خارجيهسى .

III بحرى يولار و تيمور يوللى

خودادوف : آفرىقانک دمير يوللى : استارقوف : تورکستان - چين آراسنده بحرى يول

VI شرقده انقلاب حرکتى

بيلاغين : انقلاب سنه لنده قرىم تاتارلرنىک مىلى خوليارى ؛ ميندلين : قيرغيزلر و انقلاب ؛
قريازين : هندستانده عمله و پروفسيونال حرکتى .

V تاريخ اتنولوژى قسمى

تروفنور ياقوليف : شمالى قافقاسيا تدقيقاتندن استحضال ايتتبان يکى معلومات ؛ پروفور باقلانوف ؛
داغستانک صنايع نفيه مدنيتى ؛ ويکتيف ؛ فرعون توتانقامن و مزارى : پروفور نيقوليسكى ؛
يدنجى عصرده يهوديلر مونارخوماخلرى ؛ پروفور بوروزوين ؛ آنوچين و شرقه طائد آتارى ؛
پروفور قوتلياريسكى ؛ آنوچينک يادى ؛ مار ؛ « يافشير » نظر به سنه دائر .

VI وئاق

بيق - بهن : هندستانک عسکرى قوتى

VII مکتوبلر و مخابراتلر

ايوس : معاصر چين (پکين مکتوبى) ؛ ده ستى : « ديپلوماسى فعاليت » (رنت مکتوبى) ؛
ميرنى : استانبولده مکتب مسئلهسى (استانبول مکتوبى) ؛ پروفور سامايوويچ : يکى تورک
القباسى (آذربايجان مکتوبلى) .

§ « يکى شرق » نومرو ۶ . صحيفه ۵۳۲ . موسقوه ۱۹۲۲

I سياسي واقتصادى قسمى

پاولوويچ : شورالر روسيهسى و شرق ؛ وويتينسكى : اوقتور انقلابى و مستملکه و نيم مستملکه

ملتلیری ۽ سبیریا قوف : چینه مناخله ۽ وویتسکی : چینده قومونیت فرقهسی و امپریالیزمه قارشلی مجادله ۽ خودوروف : چینک تاریخنده یکی طریقلر ۽ ایون : معاصر چین ۽ ده ربیر : ژاپون. مهاجرتی و جاهیر متحده ۽ پوپوف : روس - سیام مناسبتی تاریخنه دائر ۽ رادیچ : بالقان وطنه. ملتلینه عمومی نظر ۽ پروفور سو قولوف : تنظیماتنه قدر تورکیاده طوبراق راپورلری ۽ بازیکن : چین زراعتنک اساسلری .

II تجارت و صنایع مسئلهلری

داشهوسکی : شرق قریبده غاز امپریالیزمی ۽ سیزوف : شمالی مانچوریانک اقتصادی وضعیتی .

III بحری یوللر و تیمور یوللری

قایضاروف : آفریقاده دهر یوللری ۽ پوپوف : ژاپونیا وانککتره نك چینده کی دهر یوللری انشاتی . پلانی ۽ استار قوف : اورتا آسیه ده کروان یوللری و کروان سراپلر .

IV شرقده انقلاب حرکتی

بیلاغین : انقلاب سنه لرنده قریم تانارلینک ملی خولیلری ۽ سه یقل : هند ملی قونفره لرینک تکاملی ۽ نشوی زه لوف : موغولستانده ملی - استقلال حرکتی ۽ زه ی زنه ر ، « دین مجاهد لرینک اخوتی » ۽ ریسقولوف : استخلاص شرق مجادله سی تاریخندن (چارلغه قارشلی تورکستان لیلرک عصفانی) ۽ قاسپاروف : شرقده حرکت ن. ان ۽

V تاریخ اتنولوژی قسمی

پروفور بوروزدین : شورا روسیه نك شرق قسمی مدنیتنک تدقیقاتنه دائر ۽ پروفور بالود : آلتون اوردونک مدنیتی ۽ پروفور قون : تورکستانک نیک تشکلاتی تدقیقاتی ۽ دو بروایویسکی : یکی بر نظره کوره اسلامیتک منشألری ۽ ریوقوف : تولستوی و شرق

VI وثائق

برویدو : ۱۹۱۴ سنه سنده قیرغیزلر عصفانته دائر معلومات

VII مکتوب و مخابرات

ایراند ست : انککتره حکومت سرکیسی

تنقیدات و بیله غرافی . وه لمان : رابین دراناد طاغور ، حیاتی و اثری .

آذربایجانده :

« [معارف و مدنیت » . آذری تورک لهجه سنده ادبی ، علمی ، و فنی مجموعه . آذربایجان شورا جمهوریتی معارف قومیسرلکی نشریاتندن اولوب آیده بر انتشار ایدم . باکو . - کانون ناز . ۱۹۲۳ - ۱۹۲۴ سنه سنده ۱ - ۱۲ نسخه سی انتشار ایله مشدر ، صحیفه ۴۲۳]

آذربایجان شوراجهورتی معارف وکالتی طرفندن، تقی شهبازینک مدیریتی تحتنده آید برانتشار آیدن بوجمعه، برسنهک فعالیتنی ۱۲ نسخهک نشریله آمام ایله مشدر. بجموعهک ۴-۵ و ۸-۹ نجی نسخهلری برآزاده چیقمشدر. تورک لسانه واقف، آذربایجان تاریخ و ادبیاتنه و صنایع نفیسه سنه آشنا محررلرینک تقصانلقندن و بعضیلرینکده عدم اشتراکندن، بجموعه کافی درجهده زنکین مندرجاتله انتشار آیدمه مش و نسبة قیمت علمیه دن محروم قالمشدر. مع مافیله، شورا تورک آذربایجان مطبوعاتنده، برقاج رساله مستثنا اولوق اوزره، آذربایجان عالمه دائرایلیک انتشار آیدن بجموعه لر میاننده اولدیقندن، یوکسی قصانلر معذور کوروله بیلر. و استقبالده تاممیه علمی اولاروق داها فضلله زنکین انتشار آیدمه چکی امید اولونور.

بجموعهک ادبیات قسمنی تشکیل آیدن آثار میاننده ۷-۱۲ نجی نسخه لرده مندرج آذربایجان شاعرلرندن حسین جاویدک « پیغمبر » و ۴-۵ نجی نسخه لرده جبار زادهک داها اکال ایتمه دیکی « قیز قله » عنوانی منظوم آثار شایان دقتدر. آریجه ده روس محرری « چیخوف » و « رایبندرانات طاغور » دن مترجم برقاج پارچه ده درج آیدلشدر.

بجموعهک انک زنکین و اوربیرینال قسمنی، آذربایجان تاریخ ادبیاتنه دائر انتشار آیدن مقاله لر تشکیل آیدیور. بالخاصه، اسکیدن بری آذربایجانده بولونوب آذربایجان شاعرلرینک یازمه آتاریخی حاوی زنکین برکتبخانه به مالک اولان و اولدقیه آذربایجان ادبیاتنه ده کسب و قوف آیدن « سلمان ممتازک آذربایجان شعر اسئدن برنجی نسخه ده » نسیمی « به ۲ نجی نسخه ده » آذری، چلی « به ۳-۵ و ۸-۱۱ نجی نسخه لرده شاه اسماعیل « خطایی » به دائر یازدینی مقاله لر، استفاده دن خالی دکدر. کذلک موعی الهیک معرفتیه ۸-۹ نجی نسخه لرده تورکمن ادبیاتی نمونه سی اولوق اوزره « مخدومقلی » و « ددردی شیخ » بیننده کی منظوم مناظره درج آیدلشدر. سوک دور آذربایجان شعر اسنه دائر ۳-۵ نجی نسخه لرده درج آیدیلن « کاظم اوغلی » نیک « محمد هادینک حیات و فعالیتنه دائر » مقاله سی هیچ بر قیمت عرض ایتمدیکی کی، ۷ نجی نسخه ده مندرج « صابرک خاطره سی » عنوانلی امضاسز مقاله ذخی تطبیعی معلوماتدن عبارتدر. سلمان ممتازک « نسیمی » به دائر یازدینی مقاله مناسبتله، سلطان مجید غنی زادهک « حروفیک » طریقتنک تنوری لزومنی متضمن اداره به کونده ردیکی مکتوب ایکنجی نسخه ده نشر آیدلشدر.

تورکیا تاریخ ادبیاتنه دائر وقتیه آذربایجانده بولونمش اولان محی الدینک ۴-۵ و ۶ نجی نسخه لرده نشر آیددیکی مقاله لر تصادف آیدیلیور. باکو دارالفنونی معلملرندن کذا تورکیالی اسماعیل حکمتک ۴-۱۰ نجی نسخه لده « عروض و جهورنلری » عنوانلی برقاج مقاله سی مندرجدر. نهایت باکو دارالفنونی ایران ادبیات تاریخی و لسانی معلمی میرزا محسن ۱۱-۱۲ نجی نسخه لده « ایران تاریخ ادبیاتنه » دائر ابتدائی معلوماتی حاوی مقاله لر نشرینه باشلامشدر.

بجموعهک، مع التأسف انک ضعیف قسمنی، تورک لسانی تاریخنه تخصیص آیدیلن صحیفه لر در. علی العموم بوتون تورک عالمده، تورک لسان و القباسی حرارته تدقیق و مناقشه آیدیلدیکندن، شهبازینک، شورا آذربایجان حکومتنک علمی و ادبی مروج افکاری اولان بوجمعه ده بونی مسکوت کچه مزیدی. یوساحه به دائر انک چوق مقاله یازانده، کذا آنفاً ذکر آیددیکنم محی الدین اولمشدر. ۱-۲ نجی نسخه لده « تورکجه بی دوزه لیمک اصولی » ۳-۵ نجی نسخه لده « تورک لسانی نیک تکامل تاریخی » ۸-۹ نجی نسخه لده « خلق لهجه سی » و ۱۰-۱۲ نجی نسخه لده آذربایجان لاتیین حروفاتی ادخال آرزوسی

مناسبتله یازیلان «القباه مسئلهسی» کی تصادف ایدیلن مقالهله، هب مومی الیه عائددر . مع التأسف الیوم لاتین حروفاتی هر یرده مناقشه ایدیلدیکی حالده ، آذربایجان محررلری بوساحیه دائر هینچ بر سوز سویله ممش وعادتا مسکوت کچمشلردر . یالکز (سامیت) Samit اسمنده بر محرر ۸ - ۹ نجی نسخهده نشر ایدیلدیکی مقالهده تورک لسانی اصلاحاتی وعرب حروفاتنک تبدیلی مسئلهسی مناقشهسی یالکز آذربایجان عائد اولیوب عمومیتله بوتون تورک طالنده بحث ایدیلدیکی فکری سی سرد ایتکلله اکتفا ایلمشدر .

مجموعهده تاریخ وعتیقات قسمنه یک آز اهمیت ویرلمشدر . مجموعه نیک بوقسمی، بحث ایدیلدیجک درجهده فقیردر . یالکز «رضا حق» ۱۱ نجی نسخهده «آذربایجانک آرکه تلوژی نیک آبدلری» عنوانلی مقاله سنک «خایک» حفریاتی تصویر ایلمشدر . قبل الاسلام تورک تاریخ مدنیتنه دائر «برباقیر زاده» نیک ۶ ، ۸ - ۹ و ۱۲ نجی نسخهلرده درج ایدیلدیکی معلومات، تورکیاده نشر ایدیلان ایکنجی درجه موأخذلرک تألیفندن باشقه برشی دکلدر .

مجموعه نیک اک چوق اهمیت ویردیکی قسم، تریه ومعارف تشکیلاتی ساحه سیدر . معارف قومیسری «قلی یوف ، شهیازی ، احمد جودت» و سائرلری تریه اطفال ، تربیات ادیبانی واصلونه دائر مقالهلر نشر ایتلمشدر . تورکیالی «مصطفی توفیق» و «خلیل فکرت» ایسه اوروپا تریه سنه دائر معلومات ویرمشلردر .

مع التأسف مجموعه آذربایجان تورکری نیک حیات ادیبیه واجتماعیه سی تدقیق ارزوسنده ایسهده ، آذربایجان تباروسی ، محلی اتنوگرافیا و بالخاصه خلق ادیبانی قسملری، تمامیه مسکوت بر اقله مشدر . کلهجک نسخهلرده بوکی مهم مسئلهلره دائر معلوماته دخی تصادف ایده جکیزی امید ایدیلوروز .

احمد جعفر اوغلی

تورکستانده :

«معارف و او قوتغوجی» مجموعه سی، تورکستانده کی یکی علم جریانلری حقتنده بر فکر و بره سیله خک ، ارلدیجه مهم بر مجموعه در . بو مجموعه ، اوزبیکستان معارف قومیسرلکی نظارنده ، صاف «اوزبک» شیوه سنده و یکی قبول ایدیلن «املا» اصولیه انتشار ایدیلور . مسلك اعتبارله «تعلیم و تریه وی ، اجتماعی ، علمی ، فنی و تاریخی» در . مجموعه نیک برنجی نومروسی ۹۲۵ مارت انتاسنده ، ایکنجی نومروسی ۹۲۵ جزیران اولنده انتشار ایتلمشدر . برنجی نومروسنک تعلیم و تریه قسمنده بشنجی عصر هجری مشاهیرندن «ابن مسکویه» حقتنده مفصل بر مقاله تونوندیکی کی ، تاریخ قسمندهده «تورکستان آثار عتیقه هیئت» نیک «اوزکند» شهرنده کی تبعاعنه عائد یازدینبی بر زاپور درج ایدیلشدر . بورا بورده ، فرغانه نیک اوزکند شهرنده کی مشهور متاره ایله اوج عدد تریه حقتنده مدلل ایضاحات ویریلور و اونلرک (۴ ، ۵) نجی عصر هجری آزالنده یاشایان «سلطان ساتوغ بوغراخان» زمانندن بر آرز صوکرا وجوده کلدیکی و تریه لردن برینک «بوغراخان» ک قداشی «انک خان» عائد اولدینبی تصریح ایدیلور . عین زمانده ، هیئتک ، اوزکندده اله کچیردیکی ایکی یازمه کتاندن بحث ایدیلور : کتابلرک بری «تذکره سلطان ساتوغ بوغراخان» دیکری ده «محمد صدیق یارکندی» نیک فارسجه یازدینبی

«مجموعه الحقيقتين» ك چغتايچە ترجمەسىدۇر . بو ترجمە اون برنجى عصر عجمىدە «محمد صادق يكي حصارى» طرفىدىن ياشلىدى .

مجموعه نك ايكنجى نومروسنك علمى قىسمندە ، اوز بىك علم خادملرى طرفىدىن «فرغانه» دە بولونان «قوتادغوبىلىك» كىتابنك اوچىنچى نىسخەسى حقىقەتە مۇجرر «فطرت» امضاسىلە مەھم بر مقاله يازىلىش وىر صحىفە نك فطوغرافىسى دە نىشر ايدىلىشىدۇر . كىتابىيات قىسمندە ايسە توركىستان مقامات موسىقىيە سىندىن « شش مقام » (بزرگ ، راست ، نوا ، دوگاه ، سه گاه ، عراق) ى و بو آلتى مقامك «مشكلات» ، نىر ، اوفەر» كى قىسما تىلجى قىد و نوطە ايدىن التى پارچە يكي بر اترك نىشر ايدىلىدىكى اعلان ايدىلىيور . «قوتادغوبىلىك» كىتابى حقىقەتە يازىلان مەنالدە ، كىتابك يازىسى ، يازىسنىك تارىخى ، ضامىع اولان صفحەلىرى ، «قوتادقو» كە سىندە كى ، ياكى شىلق ، فەرستك مؤلف طرفىدىن يازىلە دىنى كى مفىد و مەھم نقتەلەردىن بحث ايدىلىيور . اونك اىچون بو مەنالى عىنا ترجمە ايدىيورز :

«عباسى خلىفەلرىنىك ضەفە اوغرامەلىرى و بو سىبە بەغداد شەرىنىك اسلام عالمىك ادبى مەركىز لىكەندىن سىقوط اتمەسى اوزرىنە توركىستانك «نېشاپور ، مرو ، بخارا و سمر قند» كى شەرىلەندە علمى وادبى يكي مەركىزلر وجود بولمىدى . شو مەركىزلەردىن بىرى دە «كاشغر» ايدى .

بو بوك توركىستانك اسلام مەدىنىتى تائىرى آلتىدە قالمەسى دىردىنچى عصر عجمىدە باشلايور : شىرق توركىستاندە «بوغرا خان» حكومى اطرانفندە اسلام و ايران مەدىنىتە مچلوب اولان بر زمەرە ، بر صىف خاص بولونىوردى . بو زمەرنك مەمشكل بر حالە كەسىلە اسلام و ايران مەدىنىتى تائىرى آلتىدە يكي بر ادبىيات وجود بولمىدى . ايشتە بو يكي ادبىياتك اك اسكى تىجرىرى بر نەمۇنەسى «قوتادغوبىلىك» كىتابىدۇر . بو كون او ادبىياتى «قوتادغوبىلىك» دن باشقە عىمىل ايدە بىلەجك بر اتر ، علم دىياسنە معلوم دىكلەر . «قوتادغوبىلىك» ، «يوسف خاص حاجب» طرفىدىن «بلاياغ» ن شەرىندە يازىلغە باشلاش ، «۴۶۲ هـ ۱۶۰۹ م» دە كاشغر شەرىندە اتمام ايدىلەرك «قرا بوغرا خان» م تارتوق «تەقىم» ايدىلىشىدۇر . مؤلفنك شەننامەنى كوردىكى كەندى سوزلەردىن آ كلاشلىيور . بو اسكى تورك شاعرى ، اترى ، توركىر اىچون اك مەمشكل اولان شەننامە ورنىدە كەل موقىتقە يازىلەمىشىدۇر . بىن ، بعض عالمىك سوزلەرنە اعماد ايدەرك كىتابك ورنىدە بو زوقلق اولدىنى قناعىتندە ايدىم . شىمەدى ايسە او فەكر دە كەل : آ كىلادىغە كورە كىتابك ورنىدە هىچ بر تورلو نقصان يوقدۇر وىر چوق ىلرى شەننامە آھنكەنە تامامە هم آھنكە در . شو قدر واركە ، شاعر ، مەناجە لزومى اولمادىنى حالە ، «كور ، اول» كەلرىنى فضلە استعمال ايدىيور . بو خصوصە شاعرى مەذور كورمك لازم در . چونكە ورتى دولدورمق اىچون بوكا اىتياج حاصل اولمىشىدۇر .

«قوتادغوبىلىك» صىنەكارانە يازىلان مجموعە اشعار دىكلەر . سادەجە اخلاق وادارەوى بر منظومە در . شاعر ، (عدالت ، دولت ، عقل ، قناعت) ى دىرت ذات شىكنندە تصور ايتمىشىدۇر .

عدالت — خاقان در . اسى (كون بوغدى)

دولت — وىز در . اسى (آى تولدى)

عقل — وىزىك اوغلى . اسى (اوكدولمش)

قناعت — وىزىك قرداشى . اسى (اوزغورمىش)

ايشتە شاعر بو دىرت خىالى ذاتى يكدىكرىلە ماصاحبە ايتدىرىيور ؛ وىرمك ايشتە دىكى نصىحتلىرى

ات اوزىنى انىلم قابقا كوردار	بايخ بولدى بىر جا اوزا ولكىن سوزاد
كونكول باسغى نى اول بو كوز باسغى نى	بو انكى نايىغلىنن اوزوم اولكى نى
نىوت بىردى او كىدوش ابدى تاىخ	كونكول آرزو قولسا بورتسا قىخ
سقىمىش بوزىن كوزسا كوزكا بايخ	كونكول آرزوسىن بولسا اوزكا بايخ
نىا ابدى بىلك اى او كىدوش نى	سوقكولك نىشامى نىكو اوتوش نى
سفاوزت بىر جا دعوى قىتاور	بودى دعوى قامنى نىكوتك بولوز

اولدىن بىر بىرلىك

نىوت بىردى او كىدوش ابدى بولوز	سوقكول بوزكا بقا سفاوزت بولوز
مىوخ نىككا اورتوك بولوز بقسا كوز	كونكول كا ايتوك اوتوك موزى سولوز
سفاوز سفاوزىن اوز بىلانىن نىسا	كونكولكا بقسا كوزكو بىلكا اوتوش
سوقكولار بوزىندا بولوز نىكوتىك	كوزى كوزكا نىككا اى نىكوتىك
موزكا نىككا اوتويدى شاعىر سوزى	اوتوب نىككا اوتوال كىش اوتوزى
بىشككى كىش نىك بوزى بىلكولوك	تىل اچىنا مەشى سوزى بىلكولوك
سفاوز سفاوزىن اوز بىلانىن نىسا	نىككا بوزى نىسا كوزى بىلكولوك

ایدن بابا فهرستده کوسته ریله مشدر . بوندن باشقا زرده کی سوزل فهرستده باشقه توری و متنده باشقه توری یازلمشدر :

فهرستده

متنده

رده دار نیوتک کیرا کین ایور	قبوغ بشلار ارنیکوتک کیرا کین ایور
خزینده دار نیوتک کیرا کین ایور	اغنجی نیوتک کیرا کین ایور
شرابدار نیوتک کیرا کین ایور	ایدیش جی بشی نیوتک کیرا کین ایور
قراغام برلا صحبت سوزی	رعیت لابرلا صحبت سوزی

متنده کی « قراغام صحبت سوزی » باندن سوکره کلن (سیدلر ، عالملر ، توش بورغوجیلر [۱] ، ساتقیچیلر ، ایکن چیلر ، باشقه کسهلر ایله اختلاط ایتمک) کی اون اوج باب فهرستده یوقدر . ایشته بوفرقلر ، فهرستی مؤلفدن باشقه کسه نک یازدیغنی کوسته ریور . کتابک متنی (۶۳۲۹) بیتدن عبارتدز . حالبوکه « قوتادغوبیلک » ک دیگر نسخه لرنده (۶۵۰۰) بیت اولدیغنی یازلمشدر [تاتار ادبیاتی تاریخچی ، ع . رحیم - ع . عزیز] دیمک اولیورکه : المزده کی نسخه (۱۷۱) بیت اکسیدر .

بونسخه فنا برخت سزلکده اوغرامشدر : بردفمه صفحهلری پریشان اولمش ، سوکراده بریسی اوریشان صفحهلری راست کله جمع ایده رک دیکمشدر . بناء علیه اکسیک اولان (۱۷۱) بیتک هانکی بابردز ضایع اولدیغنی آکلامق شیمدیلمک ممکن اولمادی . بونی بیلیمک ایچون نسخه لر ایله تطبیق ایتمک ایجاب ایدیور . « قوتادغوبیلک » مثنوی اوله رق یازلمش ایسه ده بعض یرلرنده رباعیلرده واردر . رباعیلری شهنامه رباعیلری وزنده در . قافیه لری ده ایران شاعرلری آرالرنده معمول اولان قافیه لره بکنزیور . رباعیلر حننده تورکیات عالملری آرالرنده مخصوص برسوز اولدیغنی بیلمیورز . المزده کی نسخه نک رباعیلری آلتون صوبی ایله یازلمه رق ایریجه دقت و اهمیت مظهر اولمشدر . بویه رباعیلرک موجودی (۸۲) عدددر . بلکه ده ضایع اولان قسم آراسته ده رباعیلرده واردر . مؤلف ، رباعیلری یازمدن اول « باق شاعر نه دیور » شاعرک بوسوزی بومسئله یه بکنزینور » [۱] کی جمله لری یازیور . بوسوزلرک مألنه کوره طن اولونیورکه ، مؤلف رباعیلری باشقا برندن تقلاً یازمقده در ؛ لکن رباعیلرک وزنی تماماً « قوتادغوبیلک » ک کنندی وزن واسلوبنده اولدیغندن ، بونلرکده مؤلفه استنادی داها دوغرودر .

شو حالده بیچون بوشکلده اداره کلام ایدیور ؟ بوسئوالی بویه جه حل ایتمک ممکن در : « یوسف خاص حاجب » زماننده چین ، تورک ایران ادبیاتلری آراسته در چوق حکیمان سوزلر بولونیوردی ؛

[۱] معبرلر ، صایچیلر ، اکینجیلر ، زراغلر .

[۱] مونک میکزه یوکیلدی شاعر تلی
بو شاعر تلی تولدی سوزکه توی
مونکه میکزه توکیلدی شاعر سوزی
توقیسا آچلغای توقیغلی کوزی

مومی الیه اوسوزلردن استفاده ایتیش و اوسوزلری کندی وزن واسلوبنده تصویر ایتشدر. کتابک مقدمه سنده کی « بوکتابی چین ماچین حکیملرنیک ضرب المثل لری و شعرلری الیه ترین ایتدم » جمله سی بو فکریمزی تقویه ایدیور [۱]. روسیانک مشهور تورک شناسلرندن پروفیسور «سامائیلوویچ» دیوان لغات الترک کتابندن استفاده ایدهرک « قوتادغوبیک» ی طبع ایتک ایچون حاضرلادیغنی سوبله مشدی. اکر پروفیسور ستابی بزم المزده کی نسخه الیه تطبیق ایتدکن صوکر طبع ایدرسه، دها زیاده قیمته مالک اولمش اولوردی. بو اوچنچی نسخه نکه نه زمان یازیلدیغنی بللی دکلدر. چونکه کتابک هیچ بررنده تاریخ یوقدر. بلکه ده ضایع صفحه لر آراسنده اوده ضایع اولمشدر. کتابک (تک) یازینیله یازیلدیغنی وئلک تعلق دن دها اول مستعمل اولدیغنی نظراعتباره آلاق بش عصر اول یعنی اوغورجه یازیلان نسخه لردن اول یازیلدیغنی تخمین ایتک ممکن در. کتابک، تاریخمز ولسانمز جهتندن اهمیت و قیمتی بک بو بوک در، بناء علیه دیگر نسخه لر الیه تطبیق ایدهرک نواقصنی ایجال و مجهول لرلری ایضاح ایتک لازم در. بمکنسه طبع ایتدیرمک و هیچ اولمزه «سامائیلوویچ» ک طبع ایدهرکی نسخه الیه بو نسخه نی تطبیق ایتک اوزبیک بلم یوردی مرکزی و اوزبیک معارف قومیسر لکنک الک خبرلی بروطفه سیدر. بو خصوصه همت کوسترمه لرینی رجا ایدرز. « ایشته بومفید مقاله بوراده بیتیور. زده مذکور مجموعه ده « قوتادغوبیک» ک نشر ایدلمش اولان صحیفه سنک قوبیه سی غیناً نقل ایدیورز.

* تورکستان «محافظة آثار عتیقه» قومیتیه سی طرفندن کوندریلن هیئتک «اوزکنده» ده یادیغنی تفتیش نقتنده هیئت اعضاسندن «ش. رحیم» ک نشر ایتدیکی راپورده عین مجموعه دن نقل ایدیورز:

مقرر م. — تورکستان «آثار عتیقه ساقلاش» قومیتیه سی (تورک قومیسر لکی) نک امری موجبجه ۱۷ ایلولده خوقند شهرندن حرکت ایدهرک ۱۹ ایلولده اوزکنده واصل اولدق. بش کون دویم ایدن تفتیشمز نتیجه سنده بر چوق معلومات الیه ایتدک. اوزکنده کی آثار عتیقه نک رسملری چیقارهرق دوندک. ایشته بو سیاحتمز دن خلقی خبردار ایتک ایچون بوجه آتی معلومات وریورز:

اوزکنده کی جغرافی احوالی. — «اوزکنده» قرون وسطی ده بو بوک بر شهر اولوب قرغانه نک مرکز حکومتی اولمش ایسه ده، حال حاضرده بو بوکجه بر قریه مثابه سنده در؛ [اوش، جلال آباد] شهرلری اراسنده واقع اولوب کاشغر یولی اوزرنده مهم بر موقعه در. اوزکنده کیتیمک ایچون ایکی یول واردر. بری جلال آباد وده بر یولی اوزرنده کی «خان آباد» استاسیونندن ۲۵ چاقرم «۲۶ کیلومترو» اوزاقده در. بو یولده «قرادریا» نهرندن بر قاچ دفته کچمک ایجاب ایدر. دیگر «اوش» شهرندن ۴۵ چاقرم مسافه ده در. بو یولده ده «اوتوز اوج اویر» ناملی دوانلری کچمک لازم در. هر ایکی یولده اولدیجه زحمتلی در. اوزکنده بو کون ۲۵ محله واردر. خلقی سکزی بیک قدر تخمین ایدلیر؛ خلقنک اکثریتی اوزبیک و کاشغریلدر. ویرازده تورکلر بولنیورلر. هر جهتدن اوزبیکلر قریب اولان بو تورکلر، کندی سوزلرینه کوره بوندن پدی، سکزی یوزسنه اول کلن تورکلر ایسه لرده صوکرادن تورک نامیه مشهور اولشلر. اوزکنده بر قز، ایکی ارکک مکتبی، بر قلوب و بر تجارت مکتبی [بو بوکلر ایچون]، بر دو قنور، و اوچ قواوپه راتیف معازه

و بر قاج عدد خصوصی مغازه و کاروان سرایلر واردر. اوز کند هوا اعتباریله ده اوشدن داها صاف و داهاصی در. منظره اعتباریله ده صوک درجه ده کوزلدر: « قرادریا » جوارنده کی متصل تپلر، داغر بورابه امثالر بر کوزه لک بخش ایشدر. « اوز کند » « تورکستانک اسوچره سی » دیمک ممکندر. لکن خلقنک جاهلکی و کندیسنک مرکزدن اوزاقده بولونمسی غیر معلوم بحالده قلله سنه سبب اولمشدر.

تاریخی اثرلر. - اوز کند، آثار تاریخی سی بول برردر. حال حاضرده موجود اولان بنا، بر آلتنده بولونمده اولان بنا اثرلی و اسکی (سکه) لر، اوز کندک بویوک بر مدینت کچیردیکنی کوسته ریور. صوک اوچ سنه طرفنده بیکری میدی خام، بر مقدار اسکی (سکه) و باشقه توزلی اسبابلر بولمشدر. اوز کند خلق بولونان سکه لر « باباق چقه » دیورلر.

بویوک مناره. - اوز کند اثرلرینک انک مشهوری « بویوک مناره » در. بومناره نک طولی بیکری بش آرشین دن فضلدر. مناره نک جوارنده اسکی اثرلردن برشی یوقدر. یالکز کندیسسی اوز کندک بویوک جاده سی و بغدادی بازارلی آراسنده عرض هیبت و صلابت ایده رک بولونیور. مناره نک نه زمان یاییلیدی قطعی صورته معلوم دکدر. فقط طرز معماری و نقش اعتباریله « اصفهان » و « مرو » ده کی موغول دورندن اول بنا ایدیلن مبانیه بکزیور. بو اعتبار ایله، هر حالده میدی، سکز یوز - سنه لک بر اثر اولماسی تخمین ایدیه یلیر. بناده کچن ۹۲۲ سنه سنه قدر اسکی حالنده بولمشدر. مناره نک باش طرفنک سفوط ابتدکی و آشاغیلردن بر قاج یرک خراب اولدیغی بوندن ۴۳ سنه اول آلتان بر رسم سایه سنده معلوم اولیور. کچن ۹۲۳ مایس آیتدن باشلا یوب آلتی آی طرفنده « غایب عبدالرسول اوغلی » اسملی برداتک تشبیه مناره نک اوزری و ایشاغیلری تعمیر ایدیشدر. مناره نک اوستنده سکز پنجره لی بر قبه وجوده کتیریلشده ناتماملر براقلمشدر. بوتعمیرک یاپلمه سندن یاپلمه سی داها ای ایدی. چونکه چوق عادی صورته یاپلمشدر. مناره نک تعمیردن اول و صوکرا آلتان ایکی رسنی درج ایدیوروز. بو سنه ۱۳ کانون ثانیده کی زلزله تأثیریه مناره نک بر قاج یری یاپلمشدر. مناره نک برنجی طبقه سنک مریدونلری تماماً تخریب ایدیشدر. بونک سببی اوزرینه سیرجیلرک چیقارمه سیدر. هرکس مناره یه چیقارک اطرافده کی خانلره باقدیفندن بو تخریبات یاپلمشدر. ۲۳ نجی سنه ده یاپیلان تعمیر زماننده مناره نک آلتی قازیش و اون آلتی ارشین طه لنده و بر آرشون قایلینغنده مناره نک درت تملی کوریلشدر.

سیرلر. - مناره نک جنوب طرفنده یوز قدم مسافده بوندن یوز سنه قدر اول بنا ایدیلن بر مدرسه موجوددر. داها اوتیه طرفده دیوار ایله محاط بر قبرستان واردر. بو قبرستانه « حضرت سلطام سزازلری » دینلیور. بو قبرستان داخاندی غرب طرفه ناظر یکدیگرینه متصل اوچ تریه واردر. بونلرک جنوبده کیسی « سلطان ایلیک » ک تریه سی، شمالده کیسی « سنجر بن ملکشا » ک « قدم جای » دی [۱]. لکن اورته ده کی تریه نک کیمه عائد اولدیغی معلوم دکدر. هر اوچ تریه

[۱] قدم جای، خاطره ایچون طبقه قیرکی بنا ایدیلیر؛ و اوکا حقیق قیره یاپیلان حرمت کی حرمت ایدیلیر. بویله « قدم جای » لر تورکستانده کثرله بولونیور. یالکز « حضرت علی » یه بر قاج برده بویله خاطره یاپلمشدر. مترجم

ايچرىسىندە يىكديكىرىنە مېشابه «سغانە» [مدفن اوزرىنە ياپىن كوچوك قبه ، الحد] لر بولونيور. بونلرك هيچ بىرى اوزرىندە قبرطاشى يوقدر . جنوبى وشمالى تربلر صوك درجه ده مزىن ومنقش در . بونده كى صنعتلر قارشوسىندە حيزت ايمەك قابل دكلدر . ايچمزدە كى فرانسز « بو صنعت ، بوتون شرقده يالكىز بخارا جوازىندە بولنان مشهور اساعيل سامانىنك قېرىندز باشقه ىردە يوقدر » ديور . اورنەدە كى تربەنك صوكر اوز بنا ايدىلدىكى طرز معمارى اعتبارىلە واضحاً معلوم اوليور . تربلر عموميتلە طوغلە ، طاش ، سفال لردن متشكل در . اوست طرفلرى خراب اولمشەدە ، آشاغى قىملىرى غايت صاغلامدر . بنارك رواق ويشتاقلرنە تورلى شكلدە يازىلر واردر . واك صوك مودە يە رعایت ايدىلەرك وجودە كىتيرىلن غايت نفيس نقش و خطلر ايلە دولودر . بنارك جېھەلرنە كى يازىلرى اوزدردت قىسمە آره ق هر برندن نمونە آلدق . بنا دوقولانىلان طوغلەر تورلو قالبەدەر . اك كوچوكى كېرىت قوتىسى برابرندە واك بويوكى دە (دردت مسلمان خىشى) [هر برمسلمان خىشى تخمىناً ۳۰ سانتىمتر و قدردر] برابرندە در . «منقش سفال» لك دردت مەترە مېرىندە اولان بويوكى دە واردر . بنانك يالكىز جېھەسى بوشكادە مزىن اولوب ايچرىسى و آرقە ويان طرفلرى سادەدەر .

جنوبى تېرە . — بوكونە قدر « سلطان مزارلرى ، سلطان ايلك ماضى » نامىلە مشهور اولان بوتربە ، اوزرىندە كى يازىلرە كورە (۵۸۲ هجرى ۱۱۸۶ - ۱۱۸۷ م) دە بنا ايدىلىشدر . بنانك عمومى منظرەسى شرقك هر طرفندە كورىلن بنالركى پشتاق و هر ايكى طرفدە رواقلر ايلە متشكل در . رواقلرك اوست قىسمى سقوت ايتشدر و نقش ىرىدن بر قىسمى دە قومىشدر . رواقلرك ايچرىسىندە اوكدن باشلايوب يازىلان بعض جەلەر واردر . يازىلرك بر قىسمى اوقونىسەدە بر قىسمى اوقوناميور . رواقك هر ايكى طرفندە كى ستونلر آراسىندە يىكديكىرىنە مقابل منقش ديوارلرك برندە « الدنيا مزرعة الاخره » دىكىرىندە « الدنيا ساعۃ فجعلها طاعة » جەلەلر آچىق و كوزل برشكادە يازىلر در . تربەنك قېوسى سادە بر قېودر . ايچ قبه تمامىلە سقوت ايتشدر . تربەنك ايچرىسىندە بر قاج (سغانە) دن باشقه برشى يوقدر . و برده قرا آغاج درختى بولونيور .

شمالى تېرە . — شمالى تربە ، جنوبى تربە يە نسبتاً بر آز يىكى در . اوزرىندە نقش و زىنلردە چوقدر . بوتربە خلقى آراسىندە « سلطان سنجر ماضى » نامىلە مشهوردر ؛ شكل اعتبارىلە جنوبى تربە يە بىزىيور . بوتربەنك دە رواقلرىنك اوست قىسمى خراب اولشدر . رواقلرىنك ايچرىسىندە يالكىز نقش و تزىينات واردر ؛ ستونلرىنك برندە سفالدىن « ملكشاه » اسمى يازىلى ايسەدە بويازىنك بنانك باشقه بر طرفندىن آلتىنەرق صوكرادن قوبولدىغى معلوم اوليور . « ملكشاه » كەسىنى حاوى اولان ستونك اوست طرفندە بعض يازىلر وارسەدە ، اوقوناميور . وقتىلە بويازىلرك اوستىندە بويوك ومدور بر ييشىل سفال بولونمش ايسەدە حال حاضرده يوقدر . بوتربەنك پشتاق اوزرىندە خط رىحانى ايلە يازىلن يازىلر وارسەدە يالكىز « عمل كلكارى » كەلرندىن باشقه سىنى اوقويە مادق . بنانك ايچ طرفندە قېو اوزرىندە خط نك وخط شجرى ايلە « آية الكرسى » [۱] يازىلىشدر . توربەنك قېوسى عادى بر قېودر . تربەنك ايچ قبه سى

[۱] آية الكرسى تواسىندە كى « حوالقىوم » كەلغىلى خاوجدىن « الطغفال » كى اوقونويور . بناغىلە بر قوچق سىياحلىر بوقىرك « طغفال قرا خان » ك قېرى اولدىغىنە ذاهب اىلىشدر . بوجلەدىن سىياح « نوشروان » سەدى توركىستان غزەتىندە « طغفال قرا خان » تربەسىندە دېيوك سوزنە باشلايوردى .

بر بچی آرشین قدر سقوط ایتشدر . بو تره حقیقی تره اولمایوب «سلطان سنجر» نامنه یاپیلان برخاطره در . تره نك خارجدهکی ستونلر اوزریندهکی «ملکشاه» کلهسی ، تره نك بر یرنده «سنجر بن ملکشاه» جله سنك یازیلی اولدیغی وبواسمدن یالکز «ملکشاه» کلهسی قاهره ق سون اوزرینه نقل ایدیلدیکنی خاطره کتیریور .

اورته تره . — اورته تره ده اوقدر نقش یوقدر . جنوبی و شمالی تره لک آرالی بوتره ایله دولدوریلشدر . تره نك قبهسی تماماً سقوط ایتشدر . بونک کینه عائد اولدیغی بلالی دکدر . یرلی خلق آراسنده «حضرت سلطانک آنالی» نامیله معروف در . بو تره نك جبهه سندهکی خراب اولمش یرلر ، متویلر طرفندن چوق فنا بر شکله تعمیر ایدیلشدر . تعمیراتک، اصل بنانک طرزیه هیچ بر علاقهمی یوقدر .

نتیجه . — تفتیشمز و المزدهکی کتابله کوره شوقناعتده یز: «اوزکند» جنکیرخان زمانه قدر پارلاق بر زمان کچیرمشدر، او وقتلر «فرغانه» نك بلکه ده عموم «ماوراءالنهر» ک مرکزی اولمشدر . جنوبی تره (۳۸۳ هجریده) تولدو (۴۰۳) ده وفات ایدن کاشغر خان «ساتوغ بوغراخان» ک قدداشی «ایلیکخان» ه عائددر . بعض تاریخلرده ایلیکخانک سمرقنده وفات ایتدیگی یازیلشده ده، وفاتندن سوکرا جسدینک بورایه نقل ایدیش اولماسی ممکن در . سمرقنده سلطان ایلیکخان عائد مقبره بولونمامه سی، بوفکر مزی تقویه ایدیور . شمالی تره: سلجوقیلردن «سلطان سنجر بن ملکشاه» ایچون یاپیلان برخاطره دن باشقه برشتی دکدر . بوملاحظه مزی مؤرخ «بارتولد» ، «تورکستان تاریخی» ناملی کتابنده یازمشدر . «سلطان سنجر» ک قبرینک «سرو» ده اولماسی ، بوملاحظه مزی تأیید ایدیور .

تاریخی ویتقرلر . — ۱ - شمس الدین سامی بک قاموس الاعلامی ؛ ۲ - «اوزکند» ده الیکیردی کمز «تذکره سلطان ساتوغ بوغراخان» ؛ ۳ - محمد صدیق یازکندی «مقیم شاه» ک اثری اولان «مجموعه الحقیقتین» ک «محمدصادق یکی حصار» طرفندن ترجمه ایدیلن چغتایجه نسخه سی [بوکتاب ده اورده بولوندی] ؛ ۴ - «مالینسکی» نك «اوزکند» دهکی تاریخی اثرلر» عنوانلی مقاله سی ؛ ۵ - «وایراوسکی» نك «اوزکند» دهکی تاریخی مناره» عنوانلی مقاله سی ؛ ۶ - «سیورکسوف» ک «پامیر داغلرنده جغرافی تفتیشات» ناملی اثری ؛ ۷ - «شیچی بین» کره مه رینکو «نک «اورته آتیاده مسلمان قبرستانلری» عنوانلی مقاله سی ؛ ۸ - «مه سالسکی» نك تورکستان جغرافیسی ؛ ۹ - «بارتولد» ک تورکستان تاریخی ؛ ۱۰ - اوزکند» بولونان «سکه» لک یازیلری ، قبر طاشلری و تره لردهکی کتابلر .

تورکستانلی میانه بزرک